

**Színház- és Filmművészeti Egyetem Doktori Iskola
Művészettudományi képzés**

Audio Description

Láttatni a láthatatlant – az audiovizuális tartalmak audionarrációja

PhD doktori értekezés tézisei

Zalán János

(2016)

**Témavezető:
Dr. M. Tóth Géza PhD, DLA**

Doktori kutatásom célja, hogy az amerikai és európai irányelvek figyelembevételével az audiovizuális tartalmakra vonatkozóan felállítsam az Audio Description magyar modelljét, és megfogalmazzam a minőségbiztosításhoz elengedhetetlenül szükséges minimális követelményrendszert.

Megvizsgálom, hogy az Európai Unió tagországában 2014. január 1-jével bevezetésre került Audio Description (AD) milyen technikai, művészi és esztétikai kérdéseket vet fel az alkotói, közvetítői és a befogadói oldalon. A jelenleg alkalmazott AD iránymutatások szempontrendszerének egyes gyakorlati elemeit – a kultúra-specifikus elemek kivételével – beillesztem a hazai modellbe, biztosítva ezzel a magyar modell európai kompatibilitását. A kultúra-specifikus elemek és a hazai médiafogyasztási szokások figyelembevételével válaszokat keresek arra, milyen alapvető fizikai, technikai törvényszerűségeket kell figyelembe vennie a magyar AD standard szerint dolgozó alkotóknak, hogy az audiovizuális tartalmak képi és hangvilága ne csak a percepció szintjén, de a művészi tudatosság eredményeképpen, a legteljesebb esztétikai, kulturális és művészi élményt nyújtsák kihívással élő, magyar anyanyelvű, gyengénlátó vagy vak honfitársaink számára.

Az Európai Unió AVMS direktíváit figyelembe véve az OFCOM 2014. január 1-jével megkezdte az előírt új szolgáltatások bevezetését. Az előírásnak megfelelően a fennhatósága alá tartozó tagok által sugárzott audiovizuális programok adott százalékát (évente növekvő kvóta szerint) a digitális sugárzás technikai keretein belül új szolgáltatásokkal kell bővíteni (access services). Ebbe a kategóriába tartozik a *HOH*, vagy más néven *Hard of Hearing*, (kifejezetten hallássérültek számára készülő filmfelirat), a *Signing* (azaz a siketnémák számára készülő jelnyelvi tolmácsolás a filmek, televíziós programok alatt), illetve az *AD*, azaz az *Audio Description*, mely a vakok vagy gyengénlátók számára teszi „elérhetővé” az audiovizuális tartalmak műsorfolyamait.

A televíziókészülékekhez illeszthető SET-TOP-BOX távirányítójának segítségével kiválasztható, hogy melyik plusz szolgáltatást kívánják kihívással élő embertársaink elérni. Az *Audio Description* szabályai szerint kell verbálisan ábrázolni, hogy a képernyő mely részén éppen mi látható és mi történik. Ez a plusz narráció a film dialógusainak temporális „helyében” (szünetében) szólalhat meg, és teljesen elkülönülten jelenik meg a film diegézisétől. A plusz narrációs sáv elkészítése a komplex filmnyelv ismeretét feltételezi.

A magyar modell és protokoll kialakításakor a Vakok Világszövetségének javaslataira (World Blind Union Audio Description Toolkit), az ADLAB project eredményeire, az amerikai és a brit tapasztalatok, „guide”-ok, magyar szempontból

elengedhetetlen kritikai elemzéseire támaszkodok – figyelembe véve az országok kulturális és médiafogyasztási különbözőségeit, kultúra-specifikus szokásait.

Kutatásom az Audio Description definíciójának megfogalmazásával kezdődik. A célcsoport-meghatározás után röviden kitérek a fogyatékosok jogi megközelítésén keresztül a brit és a magyar médiaszabályozásra, bizonyítandó a modell bevezetésének indokoltságát és időszerűségét. A rövid kronológiai, történeti ismertetés betekintést nyújt az AD kialakulására az Egyesült Államokban és Európában. Az AD kódolói és a dekódolói oldal ismertetése az érzékelés, észlelés fizikai és biológiai folyamatainak áttekintésével folytatódik, megalapozva a magyar modell pszichológiai és filozófiai megközelítését alátámasztó háttér-ismeretanyagot.

Tekintettel arra, hogy az Európai Parlament és a Tanács 2010/13/EU irányelve a némafilmet és a hangos filmet is külön-külön megemlíti, ezért a némafilm születésén keresztül, a kor technikai- és hangszerkesztési elveinek bemutatásával kiemelem az AD-be illeszthető korabeli filmes eszközöket. Kutatásom a hangosfilm születésével, az új médium kifejezőeszközeinek vizsgálatával, a legjelentősebb filmelméleti szakemberek véleményének bemutatásával folytatódik, majd a sound design, a képi és a hangvilág elemzésével zárul, ami az AD protokoll egyik alappillére. A magyar AD protokoll bevezetéséhez ismertetem a már világszerte elfogadott, létező technikai lehetőségeket, összehasonlítva a magyar alternatívákkal. A magyar AD protokoll folyamatábrájának leírásán és elemzésén keresztül gyakorlati útmutatót nyújtok a felhasználáshoz. Végül megfogalmazom a magyar protokoll minőségi követelményrendszerét.

Az Audio Description alapvető konvencionális irányelve a következő: W.Y.S.I.W.Y.S. – “WHAT YOU SEE IS WHAT YOU SAY”, azaz: „Amit látsz, azt mondd!” Az Audio Description magába foglalja az eredeti filmalkotás képi és hangvilág kifejezőeszközeinek elemzését is. A film két csatornája (kép és hang) egyszerre közvetíti az alkotó szándékát, művészi üzenetét oly módon, hogy a látott-hallott képsorok hierarchikus kódrendszeréből adott időintervallumon belül kiemel, prioritizál, összegez. A kiemeléshez, az összegzéshez látni-hallani kell mindent, amit az alkotók az adott képkocka-sorozathoz hozzárendeltek. A hangzófilmnyelv *látás és hallásmód* fejlesztést igényel, és csak képzett audio describer (audionarrátor) által kerülhet verbális közvetítésre egy adott mű vak és gyengénlátó embertársaink számára.

Az általam felállított magyar AD modell a nyelvi determináltságból adódó különbözőségekre épít, ellentétben az amerikai és az angol modellel, ahol a forrásnyelv az angol, ezért nem történik tartalom „átültetés”, csak közvetítés. Maga a nyelvi

meghatározottság döntően befolyásolja azt a szempontrendszert, mely alapján a magyar modellt és protokollt felállítom. Bár a modell struktúrája, felépítése hasonlóságokat mutat más országok modelljeivel, az alapvető különbség mégis a forrásnyelv és a célnyelv közötti különbözőségben rejlik, mely gondolkodásbeli, kultúrák és társadalmak közötti különbözőségeket is magában foglal.

Kutatásom során megvizsgálom az audiovizuális tartalmak fordítási lehetőségeit, hiszen az AD során vizuális kódokat fordítunk verbális kódokká. A vizuális kódok „képek” formájában jelennek meg. Ahhoz, hogy a képeket lefordítsuk, előbb megvizsgálom a lehetséges képdefiníciókat, azaz, hogy mit értünk „kép” alatt.

A befogadói oldalt a konstruktivista perceptuális-kognitív elmélet és a behaviorista irányzat megközelítésén keresztül vizsgálom.

Figyelembe véve Erdélyi szabályrendszerét és Lohr Ferenc elemző módszerét, a következő minőségi kritériumrendszer felállítását javaslom az audionarráció bírálatához, megítéléséhez.

1. Az eredeti filmalkotás és az audionarráció hangcsatornája két különálló hangcsatorna, amelyek fizikailag, technikailag jól elválnak, és megkülönböztethetők egymástól.
2. Az audionarráció hangvétele, stílusa közvetíti az eredeti mű hangvételét, stílusát, de nem szerves része az eredeti műnek, hanem az audionarráció külön, önálló művészi alkotást képez.
3. Az audionarráció hangdinamikában nem követi a film képi világához szervesen kapcsolódó hangzásvilágot. Se nem harsány, se nem visszafogott, hanem kiegyensúlyozott és objektív.
4. A képi és a hangzásvilág által bemutatott események közelségét, távolságát csak verbálisan fogalmazza meg.
5. Az audionarrációs szöveg a befogadó vak és gyengénlátó, előre meghatározott célcsoport számára (gyermek, felnőtt, halmozottan fogyatékos, ritka betegségben szenvedő stb.), a tőlük elvárhatóan ismert közös tudásra építve, a magyar nyelv szabályainak megfelelően, a köznyelvben használt, a célcsoport által ismerhető szó- és kifejezés-készletet használja, kerüli a félreértést, első hallásra könnyen érthető.
6. Az audionarrációs szöveg mennyisége a jelenet leírásához szükséges mennyiségre koncentrálódik, csak a dialógusok temporális „helyében” (szünetében) hangzik el,

átfedés nem megengedett, nem akadályozza a film teljes hangzásvilágának befogadását.

7. Az audionarráció célja – a karakterek, hely, forma, mozgás, hangzás, a perspektíva és kiegészítő információk ismertetésén, leírásán keresztül – az eredeti filmalkotás verbális közvetítése.

8. Az audionarráció kerüli a közvetítendő tartalom, az eredeti mű értelmezését.

9. Az audionarrációnak minden vetítésen a film befogadásához és megértéséhez szükséges ugyanazon információt kell közvetítenie, s mindig ugyanazt a hatást kell kiváltania (félelem, szimpátia stb.).

10. Az audionarráció hangminőségének eleget kell tennie a filmszínházak és a televíziós közvetítések szabványokban rögzített technikai paramétereinek. Hangdinamikában, hangvételben, keverésben el kell különülnie az eredeti hangzástól, nem tartalmazhat hanghibákat (recsegés, pattogás, hangkimaradás, torzítás, sustorgó vagy bűgő alapzaj, túl sok magas vagy mély hang). Az audionarrációnak törekednie kell a film eredeti művészi értékeinek verbális közvetítésére.